

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KLASİK ASKERİ GÜÇ ANLAYIŞININ EVRİMİ: DIŞ UZAY SAHASI

THE EVOLUTION OF THE CLASSICAL MILITARY POWER UNDERSTANDING IN INTERNATIONAL RELATIONS: OUTER SPACE AREA

Tolga ERDEM

Arş. Gör., Trakya Üniversitesi, İİBF, tolgaerdem@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9354-2914

Armağan Örki

Sorumlu Yazar, Trakya Üniversitesi SBE Doktora Öğrencisi, armaganorki@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6906-0031

ÖZET

Küresel sistemin yapısı ve aktörlerine dair her türlü konu ve olgu, Uluslararası İlişkiler disiplininin kapsamını oluşturmaktadır. 20. yüzyılın ortalarındaki bilim ve teknolojiye paralel olarak dış uzay sahası, uluslararası ilişkiler yazınında henüz yerini almaya başlamıştır. 21. yüzyıldan itibaren ise yaşamın her anı dış uzay teknolojileriyle doğrudan ilgili hale gelmiştir.

Bu çalışmada, uluslararası ilişkilerdeki genel güç anlayışı üzerinden dış uzayın önemine vurgu yapılmaktadır. Uluslararası kararlar ve devletlerin eylemleri dikkate alınarak, tıpkı zamanında okyanuslardaki egemenlik arayışı gibi, dış uzayda da egemenlik yarışının başladığı ve askerî boyutlara ulaştığı tespit edilmiştir. Bu çalışma, dış uzayı yeni bir güç rekabet sahası olarak uluslararası ilişkiler perspektifinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Türkçe uluslararası ilişkiler yazınındaki güç ve dış uzay çalışmalarına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

*Anahtar Kelimeler: güç kavramı, askeri güç, uzay politikaları
Jel Kodu: H56*

**Kabul Tarihi /
Accepted: 17.04.2019**

**Araştırma Makalesi/
Research Articles**

**İletişim /
Correspondence:
Armağan Örki**

**Benzerlik Oranı/
Plagiasim : % 4**

ABSTRACT

All kinds of issues and facts related with the structure and actors of the global system form the scope of the International Relations discipline. In parallel with the developments in science and technology in the middle of the 20th century, the outer space field has begun to take its place in the international relations literature. From the 21st century on, every moment of life has become directly related to outer space technologies.

In this study, the importance of outer space is emphasized by the general understanding of power in international relations. Taking into account the international decisions and actions of the states, it was determined that the race of sovereignty had begun in the outer space and reached to military dimensions, just like the search for sovereignty in the oceans in time. This study aims to evaluate the outer space from the perspective of international relations as a new power competition field. In this context, it is aimed to contribute to the power and outer space studies in the Turkish international relations literature.

*Keywords: concept of power, military power, politics of space
Jel Code: H56*

1. GİRİŞ

Güç kavramı, siyaset bilimi ve sonrasında uluslararası ilişkilerin temel araştırma konularından biri olmuş ve çalışmalara konu edinilmiştir. Devletler arasındaki savaş, çatışma, işbirliği ve dostluk gibi durumların açıklanmasında da kendisine yer edinen güç kavramı, kuramlar (teoriler) tarafından farklı şekillerde açıklanmış ve edimini yönünde de farklı görüşler ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada da güç kavramının askerî boyutuna ve onun uluslararası ilişkilerdeki yerine değinilmiş, askerî güce bağlı kavramlar üstünde durulmuştur. Sonrasında da devletlerin dış uzaya bakışları ve bu yöndeki politikaları derlenerek güç mücadelesinde uzayın yeni yeri sorgulanmaya çalışılmış, uzayın güç mücadelesinde rekabete konu olan yeni yerine ilişkin askerî çalışmalar gibi bazı örnekler sunulmuştur.

İngilizce “*outer space*” şeklinde anılan “dış uzay”, çalışmanın genelinde uzay olarak ifade edilmiştir. Çalışmada güvenlik konusuna da yer verilerek güç kavramı ve askerî güç kavramları üstünde durulmuştur. Bu noktada, güce ilişkin olarak uluslararası ilişkiler yazınında yer alan kavramlara da kısaca değinilmiştir. Uzay çalışmalarında atılan adımlar ile birlikte çok taraflı anlaşmalar ve uluslararası örgütlerden bahsedilmiş, uzayın keşfiyle beraber devletler arasında oluşan yeni rekabet sahasına ilişkin açıklamalar yapılmış ve askerî uzmanlık alanının bu sahadaki durumu da incelenmiştir.

2. GÜÇ

Güvenlik ve güç kavramları, uluslararası ilişkiler araştırmalarında yaygın olarak kullanılmakla birlikte ampirik literatürde anlamlarına dair uzlaşmazlık hali son derece dikkat çekicidir. Özellikle güvenlik kavramı, uluslararası ilişkiler alanını 1950’lerin sonlarından 1970’lerin ortalarına kadar etkileyen büyük metodolojik karışıklığın da etkisiyle ciddi anlamda ihmal edilmiştir (Buzan, 1983: 8). Geleneksel olarak “güvenlik” kavramının devlet temsilcileri tarafından kullanılmasına dikkat edildiğinde, beraberinde bir acil durum şartı ilanı doğurduğu ve böylece tehdit edici bir gelişmenin engellenebilmesi için gerekli tüm yolların kullanılabilmesi hak iddiasını öne çıkardığı görülmektedir. Güvenlik tehditlerinin niteliği, bunlarla başa çıkmak için olağanüstü önlemlerin kullanılmasını haklı kılmakta, güvenlik çağrısı ise devletlerin güç kullanımının meşrulaştırmasına olanak sağlamaktadır (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998: 21). Güç ise en genel anlamıyla hedeflere ya da amaçlara ulaşma becerisi olarak ele alınmaktadır. Daha spesifik olarak ise, başkalarının/farklı aktörlerin arzulan sonuçların elde edilebilmesi doğrultusunda etkilenebilmesi şeklinde tanımlanabilmektedir (Nye ve Welch, 2010: 55). Güvenlik konusunun kime (veya neye) odaklı olduğu üstüne uzlaş sağlanamamış olsa da (Baylis, 2008: 73) askerî güvenliğin tesis edilebilmesi yönünde çalışmalara ara verilmediği bilinmektedir. Soğuk Savaş sonrası neredeyse hiçbir Batı Avrupa devletinin herhangi bir askerî tehditle karşılaşmamasına karşın ekonomik ve siyasi ilişkilerinin sağlanması için bir araç olarak silahlı güce yatırım yapmaya devam etmiş olması bu yönde somut bir örnektir. (Buzan, 2008: 108) Bir başka ifadeyle askerî güç, caydırıcı ya da ikna edici bir araçtır. Küresel gerginliklerin artması, bölgesel nitelikli çatışma durumlarının büyük güçlerin rekabetini tetiklemesi ve benzeri etkenler, ülkelerin savunmaya ayırdıkları harcamaların artmasına neden olmuştur (Çelik ve Öncü, 2018: 470). Böylelikle askerî güce verilen önem, bir tür silahlanma yarışına da olanak tanımıştır.

Güvenlik konusu her ne kadar askerî anlamda daha yoğun ele alınmış olsa bile, ekonomik güvenlik, çevre güvenliği gibi çeşitlendirmeleri de görülmektedir. Örneğin Mesjasz (2008: 140-149) ekonomik güvenliğin alanlarını bir ülke veya devletin ekonomik güvenliği, bireylerin ekonomik güvenliği, ulusal ve uluslararası finansa güvenlik şeklinde sınıflandırmış ve farklı yaklaşımların, farklı sonuçlar doğurduğunun altını çizmiştir. Öte yandan Dalby’nin (2008: 186) ifadesiyle bireylerin değişen çevre hakkındaki duyarlılıkları ve küresel değişime ilişkin kaygılarıyla ortaya çıkan çalışmalar da çevre güvenliğini temel almıştır. Görece yeni

sayılan terör, siber saldırı, nükleer ve benzeri tehditlere, uzaydaki egemenlik mücadelesi de eklenmiştir.

Güvenliğin ayrıca devlet politikalarında ya da toplumsal algıda da farklı yorumlanması olasıdır. Örneğin Türkiye'nin geleneksel güvenlik algısı, tehlikeden korunma veya tehlikeye maruz kalmama durumu şeklinde belirtilmiştir (Aydın ve Ereker, 2014: 128). Farklı algılama ve yorumlama durumlarıysa, tarihsel süreçte edinilen deneyimlere ve politik kültüre bağlanabilir. Bir başka ifadeyle; korku, tehlike, tehdit ve çıkar gibi ana kavramları barındıran güvenliğin algılanmasında, geçmiş deneyimlerin etkisi bulunmaktadır (Yüksel Çendek, 2017: 256). Diğer yandan, yeni teknolojilerin getirdiği ve bilginin hızlıca yer değiştirebildiği yeni düzen içerisinde, salt bir güvenlikten bahsetmek doğru olmayacaktır. Örneğin; dış uzaya egemen olma arayışını yalnızca teknik üstünlük arayışına bağlamak bu noktada yanlış bir tutum olarak ifade edilebilir.

Gücün devletlerin hedefleri açısından önemi büyüktür. Her ne kadar bazen amaç, bazen araç olarak görülse de, devletin varlığını sürdürebilmesi için güç ve güvenlik göz ardı edilemeyecek iki kavramdır. Güç, bölgesel ya da küresel üstünlük sağlayabilmek için bir amaç, göreceli konumu iyileştirebilmek için ise bir araç olarak görülebilir (Viotti ve Kauppi, 2014: 185-186). Güvenliğin ana unsuru olan varlığını sürdürme, kendi sınırları içinde otonom (eylem kararını kendisi alabilme) olma, dış aktörlerin eylemlerini etkileyebilme, dışarıdan prestijli görünme ve gerektiğinde sınırları dışına da nüfuz edebilme Danziger (2005: 277-278) tarafından devletin ana hedefleri için güvenliğe bağlı amaçlar olarak sıralanmıştır.

2.1. Kuramların Askerî Güç Kavramına Yaklaşımı

Realizmde güç üzerinden ifade edilen çıkar kavramı, evrensel olarak geçerli kabul edilen nesnel bir kategori olarak varsayılmakla birlikte herkes için sabit bir anlam sunmamaktadır. Çıkar kavramı, zaman ya da mekândan bağımsız olarak ulusal ve uluslararası siyasetin özünü teşkil etmektedir. Ancak söz konusu çıkarın türü, dış politikanın içerisinde formüle edildiği siyasi ve politik çevre koşullarından etkilenmektedir. Bu durum, aynı şekilde güç kavramı için de geçerlidir. Güç kavramı, insanların birbirleri üzerinde kurdukları ya da sürdürdükleri hâkimiyetin kapsamına giren her şeyi kapsayabilmektedir (Morgenthau, 1993: 10-11). Uluslararası ilişkilerdeki siyasal gücü üç kategoriye –askerî, ekonomik ve fikri– ayıran Carr (1941: 139-140), askerî gücü devletler açısından ön plana çıkarmakta ve yalnızca bir araç değil, kendi başına bir netice olarak da kabul etmektedir. Son yüzyılın en ciddi savaşlara bakıldığında, ülkelerin kendilerini askerî olarak daha güçlü hale getirmek veya başka ülkelerin askerî anlamda daha güçlü hale gelmesinin engellenmesi adına gerçekleştiği ve dolayısıyla “savaşın asıl sebebinin savaşın kendisi olduğu” vecizesinde haklılık payı olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle, hem Carr, hem Morgenthau ve hem de diğer realistlerin görüşlerinde, gücün özellikle sert yanı üstünde durulduğu görülmektedir (Pinar, 2017: 256). Diğer taraftan Waltz (1979: 98), uluslararası siyasal yapı birimlerinin sahip olduğu yeteneklerin karşılaştırılmasıyla gücün tahmin edilebilir olacağını belirtmektedir. Yetenekler birimlerin nitelikleri anlamına gelse de, yeteneklerin dağılımıyla bir birimin özelliği değil, uluslararası sistem çapında bir kavram kast edilmektedir. Aktörlerin yeteneklerinin kıyaslanmasıyla güç seviye analizi yapılabilirken, aktörlerin niyetlerinin bilinemezliği sebebiyle sistem içerisinde sürekli bir güvenlik kaygısı söz konusu olmaktadır (Turan, 2015: 15). Pinar'ın (2014: 46) da aktardığı gibi, güvenlik kavramının realist kuramdaki yeri, diğer kuram ve yaklaşımlara göre daha geniş bir yer tutmaktadır. Güvenlik ve güç, dolayısıyla askerî güç kavramına böylelikle klasik realizm ve yapısal realizme ilişkin çalışmalarda daha çok rastlanılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde, bazı klasik ve modern kuramların askerî güç kavramına yaklaşımına kısaca değinilmesi uygun görülmüştür.

Devletler arasındaki doğa hali, bir savaş hali olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bir devlet aktif olarak güç kullanımını tercih ederse, savaşların ortaya çıkma olasılığı her an ve koşulda mümkün olmaktadır. Tıpkı insan doğasında olduğu gibi devletler arasında da bağlayıcı merkezi üst otorite ya da yönetimin yokluğu sebebiyle oluşan mevcut uluslararası

anarşik yapı, devletleri şiddet olaylarıyla ilişkili hale getirmektedir (Waltz, 1986: 98). Söz konusu anarşik yapının devletler nezdinde yarattığı belirsizlik ve öngörülmezlik durumları, devletlerin güvenlik hususunu öncelikli hale getirmesine, ulusal ve uluslararası güvenlik endişelerinin yüksek politika içerisinde yer verilmesine sebep olmaktadır. Realistler açısından güvenlik yaklaşımı, güvensizlik hissi üzerine kurulmuştur. Uluslararası sistemin aktörleri, yeteneklerin dağılımının dengesizliği ve niyetlerin belirsizliğine dayanarak güvensizlik hissine kapılmakta ve olası saldırı korkusuyla silahlanmaya yönelmektedirler (Morgenthau, 1993: 290). Gücü temel amaç olarak kabul eden ve anarşik yapıyı insan doğasının kötülüğüne dayandıran Klasik realistler, devletlerin birbirinden sürekli olarak fayda sağlamaya çalıştığı bir güç mücadelesi içerisinde olma kabulünden yola çıkarak en iyi güvenlik stratejisinin sistem içerisinde hegemon güçten ziyade dengelenen güç anlayışında olduğunu savunurlar. Gücü temel amaç olmaktan ziyade araç olarak ele alan ve anarşiyi uluslararası sistemin yapısına dayandıran Yapısal realistler ise, uluslararası sistemin anarşik yapısının sürekliliğinin sonucu olarak güvensizlik halini görmektedirler. Söz konusu güvensizlik hissini, şiddet meyilli güvenlik inşa arayışlarını geçmişte olduğu gibi gelecekte de devam ettireceğini öngörmektedirler (Baylis, 2008: 71-72).

Realizm için askerî güç, Aydın (2004: 39) tarafından “*devletin varlığını sürdürebilmesi ve ulusal güvenliğini sağlayabilmesinin en önemli*” koşulu olarak gösterilmiştir. Realizm, devletlerin birbirlerine karşı güven duymadıklarından (güvenlik ikilemi) sürekli bir silahlanma arayışında olduklarını savunmuştur (Öztürk, 2014: 153). Yapısal realizmi (neorealizm) klasik realizmden güç konusunda ayıran noktalardan biri, güç edinme isteğini insan doğasına değil, uluslararası sistemin yapısına bağlıyor olmasıdır (Bozdağlıoğlu ve Özen, 2004: 62). Savunmacı ve saldırgan realistler arasında gücün ne olduğu konusunda da bir ayrışma bulunmaktadır: Savunmacı realistler için güvenliği sağlamanın bir aracı olan güç, saldırgan realistler için ise amaç olmuştur. Savunmacı realistler için amaç güvenliğin sağlanması olduğundan aşırı silahlanma yoluyla kendilerine yeni tehditler oluşturmak yerine sınırlı da olsa işbirliğinin bir çözüm olabileceğini savunmuştur (Öztürk, 2014: 154). Saldırgan realistler için ise durum ve önlem bunun tersi şeklinde savunulmuştur. Saldırgan realistlere göre devletlerin daha fazla güç edinmek için fırsat aradığını aktaran Mearsheimer (2006: 75), devletlerin varlıklarını sürdürebilmek için güçlerini maksimize etmesini ve nihai amaçlarının da hegemonya olması gerektiğini belirtmiştir. Yapısal realizmin kurucusu kabul edilen Waltz (2015: 129), devletler arasındaki doğanın savaş durumu olduğunu savunmuş ve bir devletin her an güç kullanabileceğinden, diğerlerinin buna karşı hazır olması gerektiğini belirtmiştir. Bu görüş, rekabetin farklı şekillerde devam edebileceği ve mücadele sahasının genişleme olasılığını çağrıştırmaktadır.

Diğer taraftan liberalizme bakıldığında, merkezî kaygının bireyin özgürlüğüne dayandığı bir ideoloji görülmektedir. Liberallere göre devletin varlığı, diğer bireylerin ya da devletlerin olası zararlardan korunabilmesi ve özgürlüğün tesisi adına elzemdir. Bu bağlamda devlet, her zaman ortak iradenin hizmetinde olmalı ve demokratik kurumlar bunu güvence altına almalıdır (Dunne, 2001: 163). Liberaller, uluslararası kurumları da sistemin önemli aktörlerinden kabul ederek, uluslararası işbirliğinin ön plana çıkmasıyla çatışma olasılığının azalacağını belirtmektedirler. Böylelikle güvenliğin gölgesi uzatılarak güvenlik ikileminin şiddeti azaltılmaktadır. Uluslararası kurumların mevcut sistemin anarşi seviyesini sınırlayarak istikrar oluşturabildiğine, bu sayede de insanların doğası gereği barışçı ve olumlu beklentiler geliştirebileceğine inanmaktadırlar (Nye ve Welch, 2009: 87-88). Yapısal liberalizm (neoliberalizm) içinde çokça anılan karşılıklı bağımlılık kavramı, güç ve güvenlik konularına işaret eden bir kavramdır. Uluslararası sistem içerisinde birbirlerine karşı bağımlı olan devletler, önceki yüzyılların aksine, kolayca savaş kararı alamamaktadır (Ateş, 2014: 78). Savaş yerine dünya barışı ve güvenliğine dikkat çeken kuram, savaşların nedeni olan sistemdeki çarpıklıkları göstermiş ve savaşın kazananına bile yıkıcı etkileri olduğu için savaşları faydasız olarak yorumlamıştır (Ermağan ve Karcı, 2017: 138-139). Klasik liberalizm ile beraber liberal kuramların tümünün ileri sürdüğü (veya ret etmediği) sav, serbest piyasaya müdahale etmeyen, kazan-kazan amacıyla işbirliğine yanaşan, liberal ve demokratik yönetimlere sahip devletlerin savaşmaya gerek duymayacağı şeklindedir. Liberal

kurumsalcılık, uluslararası kurumların işbirliği ve dengeyi sağlamada önem barındırdığı görüşünü savunur (Baylis, 2008: 78). Ayrıca kuram, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi farklı örgütlere de atıflarda bulunarak bölgesel ve/veya küresel çatışmasızlık ortamının sürdürülebileceği tezini savunur.

Realizm ile liberalizmin güç kavramına yaklaşımındaki farklılığı Keohane ve Nye (2015: 82) şöyle özetlemiştir:

“Gerçekçilik devletlerin güç ve güvenlik talepleri ile devlet bekasına yönelik tehlikeleri vurgular. Bu nedenle askeri güç, gerçekçilik için dünya siyasetindeki en önemli güç kaynağıdır. Devletler en nihayetinde kendi kaynaklarına dayanmalı, ekonomik olarak yüksek maliyetli olsa dahi sistemdeki göreceli konumlarını muhafaza etmelidirler. Liberalizm de devlet davranışını inceler, fakat diğer gruplara da dikkatini yöneltir. Liberal düşünürler göre ekonomik dürtüler de güvenlik kaygıları kadar önemlidir. En azından, işbirliği için potansiyel alanlar genişlediğinden ve gücün rolü ile devletlerin uluslararası sistemdeki göreceli güç konumlarına yaptıkları vurgu azaldığından cumhuriyetler arasında askeri tehditler önemsiz olabilir.”

Dolayısıyla realistlerin çıkar üzerinden formüle ettiği güç anlayışı ve belirsizliğin yarattığı güvensizlik hissiyatından inşa edilen güvenlik taleplerinin, devletler arası münasebetlerde otomatik olarak vuku bulmadığı, algılardan liderlik psikolojine kadar davranışsal yaklaşımın ve aktör çeşitliliğinin de güvenlik kaygısını şekillendirebildiği, gelişen işbirliği bağıyla birlikte gücün daha dinamik bir unsur haline evrildiği liberal söylemin, devletler nezdindeki askerî kaygıların önem seviyesinde azaltan etkide bulunduğu söylenebilmektedir.

Güvenikleştirme kuramı açısından yaklaşıldığında, teorik olarak politikleşmemiş kamusal bir sorunun siyasallaşarak güvenlik altına alındığı bir spektrum söz konusu olmaktadır. Daha net ifadeyle, devletin ilgilenmediği ve herhangi bir şekilde kamuoyu tartışmalarında yer almayan bir husus, devlet politikasının parçası haline gelerek sorunsallaştırılmakta ve alışlagelen siyasal prosedürlerin ötesinde acil önlemler gerektiren varoluşsal bir tehdit şekline bürünmektedir (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998: 23-24). Alagöz'ün (2016: 239) ifadesiyle “siyasal elitlerin bir konuyu güvenlik sorunu olarak sunmasıyla o sorun güvenlik sorunu” şeklini almakta ve güvenlik tehdidi olarak algılanana karşı olağanüstü yöntemlere başvurulması meşrulaştırılmaktadır (Baysal ve Lüleci, 2015: 63). Ayrıca güvenlik çalışmalarının savaş, güç ve bunlarla ilgili konulardan ibaret olmadığı da savunulmaktadır (Kurt, 2017: 3).

Güvenlik ve güç konularına Feminizmin yaklaşımı, geleneksel güvenlik çalışmalarından farklı bir ontolojik ve epistemolojik alt yapıya dayanmaktadır. En uygun güvenlik sağlayıcısı olarak sunulan devletlerin rolleri, feministler tarafından sorgulanarak güvenlik tanımının çok boyutlu ve çok düzeyli olarak genişletilmesi yaklaşımı benimsenmektedir (Tickner, 2011: 48). Feminist bir toplumsal cinsiyet araştırması, sadece erkekliğin ve kadınlığın anlamlarını değil, aynı zamanda kadınların mevcut sistem içerisindeki yerlerini ve düşünce yapılarını söz konusu kadınlık ve erkeklik tanımlamalarının nasıl etkilediği ve belirlediğini de sorgulamaktadır (Enloe, 2014: 8). Bu bağlamda en çok ilgilenilen kavramlardan biri olan ve erkek uğraşı olarak yorumlanan savaşın, en önemli nedenleri milliyetçilik ve militarizm olmuş ve kuramcılar bu ikisine karşı bir duruş sergilemiştir (Arman ve Şerbetçi, 2012: 67). Savaş ve benzeri olumsuz durumların erkek bakış açısının bir sonucu olduğunu kabul eden kuram, askerî gücü devleti tehditlerden korumak için bir güvence olarak görmemektedir (Tür ve Aydın Koyuncu, 2010: 13). Liberal, eleştirel, radikal ve sosyalist gibi farklı bakış açılarına sahip olan feminizm, kadının ikincil durumunu anlamaya çalışırken, bu durumun nedenleri ve çözümlemesi bağlamında ayrılmaktadır (Doğan ve Özlük, 2016: 61). Diğer yandan askerî güç kavramına ilişkin feminist yaklaşımlar arasında belirgin ve ayrıştırıcı bir fark tespit edilememiştir.

2.2. Güçle İlgili Bazı Kavramlar

Güce ilişkin, çoğu askerî yeteneklere de işaret eden bazı kavramlar siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerde tartışılmış ve tanımlanmıştır. Aynı kavramın ayrı yorumlanması olası olduğu gibi, zaman içinde de yeni yaklaşımlar belirmiş, yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Çalışma kapsamı doğrultusunda ele alınan başat güç, bölgesel güç, süper güç gibi kavramlara hem devletlerin diğer devletlere etkilerinin, hem de askerî güç konusunun öneminin anlaşılabilmesi için burada kısaca değinilmiştir.

Okyanuslara egemen olmanın önemli ve belirleyici bir özellik olduğu *başat güç* kavramı, başat güce meydan okuyan bir devletle yapılan savaş (belki başkalarının da katıldığı) sonucu, üçüncü bir devletin kazançlı çıkarak dünya egemenliğini kurmasını ele almıştır (Sander, 2016: 96-97). Başat güç olma konusunda okyanuslardaki egemenliğin altı çizilirken, günümüzde kıtalararası füzeler ve ses hızını aşan uçaklar olduğu için denizlerdeki egemenliğin göreceli bir kazanç (olanak) sağladığı düşünülebilir. Günümüz yazınıdaysa farklı kavramlar öne geçmiş durumdadır. Uluslararası ilişkiler yazınında Çin Halk Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) karşılaştırmasına ve rekabetine dönük kaynaklar bulunmaktadır. Örneğin Deniz (2014: 189), Çin Halk Cumhuriyeti'nin hızla büyüyen ekonomisi, askerî alanda yaptığı harcamalar ve nüfusuna işaret etmiş ve “*küresel güç mücadelesinde uluslararası siyaset açısından*” değerlendirilmesi gereğine değinmiştir. Uğrasız (2002: 231) ise ABD ile olan rekabet konusunu Orta Asya ve Hazar üstünden ele almış, bölgeye olan ilgisinde politik ve güvenlik konularının maliyet konusunun önünde olduğunu aktarmıştır. Başat güç fikrine göre ise, iki devletin mücadelesinde verdikleri kayıp doğrultusunda bir üçüncü gücün yükselmesi beklenmektedir. Yaklaşım her ne kadar savaşa işaret etmiş olsa da, ekonomik yaptırımların (ticaret savaşları gibi) da olası etkisiyle üçüncü tarafı olumlu yönde etkileyebileceği düşünülebilir. 2019 itibarıyla, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması durumunda, Birleşik Krallık'a yapılacak ihracatta hangi devletlerin daha çok kazanç elde edeceği ve hangilerinin kazancında düşüş olacağına dönük yapılan tahmin ve araştırmalar yakın zamanlı somut örneklerden biri olarak kabul edilebilir.

Bölgesel güçler, genel olarak kendi coğrafyalarında yaptırım (veya ikna) gücü bulunan ülkeler için kullanılmaktadır. Bölge ülkelerine göre daha yüksek nüfusa sahip, gayrisafi yurt içi hasılası bölge ülkelerinden iyi, ordusu güçlü ve bazı durumlarda nükleer silaha sahip olan devletler için *bölgesel güç* tanımlaması yapılabilmektedir (Nolte, 2010: 889). *Orta büyüklükteki güçler*, uluslararası güç, kapasite ve etki bakımından ne büyük, ne de küçük olan ve dünya sistemindeki bütünlüğü ve istikrarı teşvik etme eğilimi gösteren devletler için kullanılan bir tanımlamadır (Jordaan, 2003: 166). Her iki kavramın tanımlanmasından da anlaşılacağı üzere, bölgesel güç ile orta büyüklükteki güç, eş veya yakın anlamlıdır. Her iki kavramda da, sözü edilen gücün kendi bölgesinde güçlü olduğuna, bölgesindeki politikalarda etkin olduğuna ve uluslararası politikada kısmen de olsa etkisi olduğuna işaret edilmiştir. Bunlara ek olarak uluslararası ilişkileri etkileyebilen, güçlü ekonomiye sahip olan, kendi güvenliğini sağlayabilen ülkeler için *büyük güç* ifadesi ve küresel temelde etkileme gücü bulunan, üstün bir askerî gücü olan ve en güçlü ekonomiye sahip olan devletler için ise *süper güç* ifadesi sıklıkla kullanılmaktadır. Süper güç ile başat güç kavramı birlikte değerlendirildiklerinde, aynı ya da oldukça yakın anlamlara sahip oldukları görülmektedir.

3. UZAY POLİTİKALARI

4 Ekim 1957 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tarafından *Sputnik I* isimli yapay uydunun Dünya yörüngesine başarılı şekilde oturmasıyla birlikte insanlığın “Uzay Çağı” adı verilen yeni bir çağa girdiği söylemleri son derece popüler hale gelmiştir. Devletler arasında rekabete dayanan faaliyet alanlarının oldukça az bir kısmı –tıpkı uzay alanında olduğu gibi– ulusların arasındaki süregelen çağdaş güç ve prestij mücadelesine dramatik etkilerde bulunmaktadır (Bloomfield, 1965: 603). Uzay programlarının oluşturulmasından teknik büyümelerin yaşandığı her aşamaya ve geniş kapsamlı politik yansımalarına kadar bu durum söz konusudur. *Sputnik I* sonrasındaki özellikle yirmi yıllık

süreç, dış uzayın keşfi ve kullanımına dair önemli gelişmeleri kapsamaktadır. İnsanlık Dünya yörüngesine ulaşmış, ardından Ay'a ulaşmış ve diğer komşu gezegenlere insansız uzay araçları gönderilmiştir. Sivil ve askerî uzay programlarının yoğun şekilde geliştirilmesiyle birlikte uluslararası ilişkilerdeki dünyasal sorunların çözümünde uzay uydularından yararlanılmaya başlanmış ve yüksek maliyetli bu programların sağladığı faydaların, maliyetlerine kıyasla çok daha fazla olduğu gözlemlenmiştir (Schauer, 1977: 67). Devletler açısından uzay çalışmalarının ilerletilmesi, ulusal ve uluslararası çıkarlarına müspet faydalar sağlamakla kalmamış, bunun yanı sıra uzayın varlığına, sınırına ve kullanımına dair çok sayıda soruyu – Uyduların fırlatılması, işletilmesi ya da kullanılması devletlerle sınırlandırılabilir mi, yoksa diğer tüzel kişiler de bu operasyonlara katılabilirler mi? Bu tür taşıtların gözlemsel faaliyetleri, istihbarat verilerinin toplanmasının yanı sıra çok sayıda başka veri formu içerebilir mi? Propaganda da dâhil olmak üzere bilgilerin yayılması için kullanılabilirler mi? Uzay araçlarının fırlatılmadan önce denetlenmesine izin veren uluslararası ölçekli bir görev tanımlaması var mıdır? Yörüngeler hangi prosedürlere göre saptanır, izlenir ve kullanılabilir? Görevini yerine getirerek işlevsiz hale gelen uzay araçlarının imhası nasıl ve ne şekilde yapılabilir? vb. (Christol, 1964: 527) – ve bu soruların cevaplarının belirsizliğinden dolayı da ortaya çıkan sorunları beraberinde getirmiştir. Ortaya çıkan bu belirsizlikten dolayı kimi devletler, bir taraftan uluslararası işbirliği prensibine dayalı olarak dış uzayın keşfinin ve kullanımının tüm ülkelere fırsat eşitliği sağlayacak şekilde geliştirilmesi ve uygulanması gerektiğini ön plana çıkarmaya çalışmışlardır. Fırsat eşitliği, uluslararası işbirliği esasına dayanmaktadır ancak uluslararası işbirliğinin bu fırsat eşitliğini nasıl kolaylaştıracağı büyük ölçüde belirsiz olması, kimi devletleri diğer taraftan kendi uzay yetkinlikleri konusunda kendi istekleriyle inisiyatif almaya ve bu doğrultuda ortaya çıkmaya başlayan uzay ulusları safına katılmaya itmektedir (Dennerley, 2016: 28).

Weeks'e (2012: 18-19) göre uluslararası yapının uzay politikalarını içselleştirerek geliştirmesi üç döneme ayrılmaktadır: 1957-1979 arası olan ilk dönem, uzay etkinliklerinin tamamen devlet girişimi olduğu, *Sputnik* projesinin 1957'de Ruslar tarafından başlatılması ve 1969'da Amerikalıların *Apollo* projesiyle Ay'a inmelerinden dolayı ortaya çıkan uzay gerçeğinin sınırsızlığı, sonsuzluğu ve bunlardan kaynaklanan korkulara odaklı dış uzay söylemlerinin hâkim olduğu süreçtir. 1980-1991 arasındaki ikinci dönemde ise ABD iç hukukunda ve uzayın ticarileşerek özel şirketlerin katılımında artışa neden olan politikalarda keskin bir artış yaşanmıştır. Uzay hukuku, 1957 yılından 1979'a kadar uluslararası kanun yapıcı aktörler tarafından şekillendirilirken, daha sonrasında belirgin bir kayma yaşanmıştır. 1992'den günümüze kadar olan üçüncü dönemde ise yeni aktörler, yeni tartışmalar, yeni politikalar ve yeni endüstriler –uzay turizmi, uzay yerleşimi (koloni), uzay madenciliği gibi– uzay politikalarına dâhil olmuştur.

Başta güvenlik, refah ve yönetim sistemi olmak üzere temel politika alanlarının kesişme noktası olarak uzay, oldukça karmaşık bir alandır. Güvenlik açısından uzaya bakıldığında, balistik füzeler için geçiş alanı ve dünyevi askerî operasyonları destekleyici bir saha olarak göze çarpmaktadır. Refahla alakalı yaklaşım ise toplumların içinde ve arasında maddî yaşam şansının dağılımıyla ilgilidir. Bu bağlamdaki politik hedefler arasında ekonomik büyümenin teşvik edilmesi, ekonomik büyümenin getirdiği faydaların eşit dağılımı ve bu süreçlerin sürdürülebilirliği bulunmaktadır. Uzay, bu üç hedefe de etkili bir şekilde katkıda bulunabilir. Son olarak yönetim sistemiyle alakalı olarak ise uzayın insan hakları ihlalleri ya da siyasi katılım kısıtlamaları gibi politik alanla doğrudan bağlantılı tematik sorunlara katkısı olmamakla birlikte, devletlerin egemenliğini onaylayabilecekleri bir sorun alanı oluşturabildiği de gözlenmektedir. Buna göre devletler ulusal düzeyde, ulusal uzay politikalarını ya da mevzuatlarını şekillendirmek için siyasi otoritelerini giderek daha fazla kullanmaktadırlar. Diğer taraftan uluslararası düzeyde ise devletler, uzayı bir çeşit prestij ve egemenliklerini doğrulama aracı olarak kullanmaya devam etmektedirler. Bunun en iyi örneği olarak Çin Halk Cumhuriyeti uzay programının hızlı bir şekilde oluşturularak geliştirilmesi gösterilebilir (Venet, 2011: 77-79).

Günümüzde AB üyesi ülkeler, Çin Halk Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu göz önünde tutulduğunda, ABD'nin uzaydaki egemenliğini artırabilmek için neredeyse tüm olanaklara sahip olduğu düşünülmektedir (Erdem, 2018: 444). Yalnızca ABD, Fransa ve Rusya Federasyonu'nun uydu fırlatma endüstrisinin ortalama dörtte üçünü elinde bulunduruyor olması da fikir verebilecek bir diğer veridir (BBC News, 2018a). Önceki bölümde değinilen bazı kuramlar ve onların güç ya da güvenliğe bakışları dikkate alındığında, uzay politikalarının önemine ilişkin farklı sonuçlar edinilmesi olasıdır. Örneğin klasik realizm ve ardılları için uzay politikalarının güç ve/veya güvenlik edinimiyle doğrudan bağlantısı bulunabilir ya da karşılıklı bağımlılığa işaret eden yapısal liberalizm açısından uzay politikaları yalnızca bireylerin daha gönence bir yaşama sahip olmaları için bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

3.1. Uzaya İlişkin Çok Taraflı Anlaşmalar ve Uluslararası Örgütler

Devletler arasında kara sınırı ve karasuları konusunda anlaşmazlıklar olduğunda savaşların yaşanması olası sonuçlardan biridir. Öte yandan barışçıl yollarla da bu anlaşmazlıkların giderilmesi denmektedir. Kara ve deniz sınırlarına ilişkin anlaşmazlıklarda barışçıl çözümler olduğu gibi, savaşlar da yaşanmaktadır. İnsanoğlunun uzaya gidişi, görece çok daha yeni olduğu için bu alandaki uzlaşımın sağlanmasına dönük hangi adımların nasıl sonuçlar doğurabileceği henüz bilinmemektedir. Dış uzaya egemen olma arayışıyla ilgili bir savaş ya da çatışma yaşanmamış olup, dış uzayın kullanılmasına ilişkin çeşitli anlaşmalar onaylanmış ve gerekli görüldüğünde düzenlenerek yenilenmiştir. Öte yandan her egemen devlet, bu konuyla ilgili kendince politikalarını denemiş ve hayata geçirmiştir.

Tarihsel olarak bakıldığında dış uzayın hukuki boyutları ve sorunları, uluslararası örgüt düzeyinde efektif olarak ilk defa 1958 yılında BM'de Genel Kurul'un 13. Oturumu sırasında tartışılmıştır (UN Resolutions and Decisions, 1958: 5-6). Dış uzay sahası, ayrı bir uluslararası hukuki sorun alanı olarak değil de silahsızlanmanın bir parçası olarak ilk defa bu tarihte tartışılmış ve uzayın keşfinin başladığı o yıllarda öngörülen ortaya çıkabilecek hukuki ve politik sorunların tanınması adına Genel Kurul tarafından "Dış Uzayın Barışçıl Kullanımına İlişkin Geçici Uzay Komitesi" (*Ad Hoc Committee Space on Peaceful Uses of Outer Space*) kurulmuştur (White, 1969: 164). Ancak SSCB, Çekoslovakya ve Polonya'nın katılmayı reddetmesi, bu geçici komitenin tam katılımlı çalışmasına engel teşkil etmiş ve bu sebeple 1959 yılındaki 14. Oturumda kalıcı bir komite –Dış Uzayın Barışçıl Kullanımına İlişkin Komite– kurularak, Genel Kurul'un uzayın keşfine yönelik temel endişeleriyle alakalı yıllık düzenli raporlar yayımlamaya başlamıştır (UN Resolutions and Decisions, 1959: 5-6). 1961 yılındaki 16. Oturumda ise dış uzayın barışçıl kullanımında uluslararası işbirliğine yönelik üye ülkelere şu üç genel ilke tavsiye edilmiştir: 1) BM Tüzüğü de dâhil olmak üzere dış uzay ile gök cisimlerine uygulanabilen uluslararası hukuk; 2) Dış uzay ve gök cisimlerinin ulusal ödeneye tabi olmayışı; ve 3) Dış uzay ve gök cisimlerinin tüm ulus devletler tarafından uluslararası hukuka uygun olarak keşfedilmesinin ve kullanılmasının serbestliği (UN Resolutions and Decisions, 1961: 6-7). Nihayetinde de 1963 yılında üye devletlerin uzay araştırma ve çalışmalarında uymakla yükümlü oldukları genel ilkeleri kapsayan "Dış Uzayın Keşfi ve Kullanımındaki Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuki Prensipler Deklarasyonu" (*Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Uses of Outer Space*) yayımlanmıştır (UN Resolutions and Decisions, 1963: 15-16). Bu deklarasyonun derinleştirilerek uluslararası antlaşma haline dönüşmesi ise 1966 yılındaki 21. Oturumda gerçekleşmiş ve günümüzde "Dış Uzay Antlaşması" olarak da bilinen "Devletlerin Dış Uzayın, Ay ve Diğer Göksel Cisimler Dâhil, Keşfi ve Kullanımındaki Faaliyetlerini Düzenleyen İlkeler Antlaşması" (*Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies*) kabul edilerek 1967 yılında yürürlüğe girmiştir (UN Resolutions and Decisions, 1966: 13-15).

BM dışındaki uluslararası organizasyonlara ve hükümetlerarası kurumlara bakıldığında ise en bilinenlerinin başında Avrupa Uzay Ajansı (*The European Space Agency, ESA*) gelmektedir. Bu ajans, barışçıl amaçlara dayanmakta ve Avrupalı devletler arasında uzay

araştırmaları, uygulamaları ve teknolojilerindeki bilimsel hedefler doğrultusunda ve operasyonel uzay uygulama sistemlerinde kullanılmaları amacıyla işbirliğinin sağlanmasını teşvik etmektedir. Avusturya, Belçika, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, İspanya, İsveç, İsviçre ve Birleşik Krallık bu ajansın üyeleri olup, Slovenya yardımcı/kısmi üye statüsündedir. Kanada ise bazı projelerde işbirliği anlaşması kapsamında yer almaktadır. Bulgaristan, Hırvatistan, Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Malta, Letonya, Litvanya ve Slovakya'nın ise Avrupa Uzay Ajansı ile doğrudan işbirliği anlaşmaları bulunmaktadır. Ana merkezi Paris'te bulunan ajansın Avrupa'nın yedi farklı ülkesinde yerleşkeleri mevcut olup, toplamda 2200 civarı personel çalışmaktadır. Ajansın bütçesi, üye devletlerin vatandaşlarının vergilerinden uzay harcamaları başlığı altında küçük miktarlarda tahsil edilmektedir. 2017 yılında ajansın toplam bütçesi 5.75 milyon Euro olarak belirtilmiştir (The European Space Agency, 2018).

Bir diğer önemli uluslararası organizasyon olarak ise Asya-Pasifik Uzay İşbirliği Organizasyonu (*The Asia-Pacific Space Cooperation Organization, APSCO*) gelmektedir. 2005 yılında sekiz ülke temsilcisi –Bangladeş, Çin Halk Cumhuriyeti, Endonezya, İran, Moğolistan, Pakistan, Peru ve Tayland– tarafından yapılan anlaşma ile kurulmuştur. 1 Haziran 2006 yılında Türkiye'nin de katılımıyla üye sayısı dokuza çıkmıştır. Ana merkezi Çin Halk Cumhuriyeti'nde bulunmakta olup, ESA'nın amacına benzer şekilde uzay bilim ve teknolojisinin barışçıl uygulamalarında üye devletler arasında işbirliğine dayalı programlarının geliştirilmesini teşvik etmeyi ve güçlendirmeyi hedeflemektedir (The Asia-Pacific Cooperation Organization, 2018). Bu tarz uluslararası oluşumlar, devletler açısından çoğunlukla uzay teknolojilerinin küresel ilişkilere olan yansımalarının güç üzerinden dengesini sağlayabilme endişesine dayanarak yaratılmaktadır.

3.2. Uzayın Keşfi ve Yeni Rekabet Sahası

Uzay, bir kısmının zaten kullanılmakta olduğu, bir kısmının sadece uzak gelecekte kullanılabilir olabileceği ve bir kısmının ise henüz tahmin bile edilemediği, pratik olarak sınırsız zenginlik potansiyeli sunmakta ve rekabet sahasını çeşitlendirerek genişletmektedir (Reinstein, 1999: 59). Devletler arasında süregiden rekabet, farklı alanlarda cereyan etmektedir. Ekonomi, doğal kaynaklar, teknoloji, askerî güç ve benzeri konulardaki rekabetin ortak noktası da, daha çok güç edinimi veya güvenliğin daha iyi sağlanması şeklinde tarif edilebilir. Bilginin tek alanda değil, birden fazla alanda kullanılabilir oluşu ve ayrıca geliştirilmeye uygunluğu, teknolojinin beklenmedik şekillerde ilerlemesine de olanak tanımaktadır. Bu da devletlerin yeni yol haritaları çizmelerini zorunlu kılmaktadır. Devletlerin Bıçakçı'nın (2014: 115) ifadesiyle “*Siber casusluktan istihbarata, güvenlikten siber suçlara kadar birçok alanda yönetime destek verebileceklerini düşündükleri*” bilgisayar korsanları (hacker) ve kod kırıcıları (çökertici/cracker) ile çalışabilme yetenekleri de göz önünde bulundurulduğunda, ulusal çıkar ve güç edinimi (ya da güvenliğin sağlanması) amacına dönük her adım kabul edilebilir görünmektedir.

Uzay teknolojileri, devletlerin, bireylerin ve endüstrilerin ekonomilerine çok yönlü etkilerde bulunmaktadır. Örneğin uzay uçuş teknolojisindeki gelişmeler, kanun yaptırımlarından donanım sistemlerine, kirlilik kontrolünden hava taşımacılığına, liman planlamacılığında evlerde güneş enerjisinin kullanımına kadar çok çeşitli amaçlarda kolaylık ve pratiklik sağlamıştır (Finch ve Moore, 1976: 335). Bu pratiklik sayesinde bilim insanları ile mühendislerin etkileşim ağlarında, uzayın sosyal yapısının inşasının mikro perspektifleri keşfedilmiştir. Bunun en güzel örneğini gezegensel komuta merkezlerinde kullanımı geliştirilen sanal gerçeklik teknolojileri oluşturmaktadır. Bu teknoloji sayesinde farklı gezegenlere ya da uzay cisimlerine ait veriler çeşitli şekillerde elde edilebilmekte ve saklanabilmektedir. Öte taraftan söz konusu tekno-bilimsel uygulamaların özellikle devlet finansmanına bağlı olanlarının daha geniş kültürel ve politik tartışmalarla ilişkilendirilmeleri de söz konusudur. Çünkü kendilerini finanse eden devletlerin güvenliklerini ya da prestijlerini doğrudan etkiler boyutlara ulaştırmaktadırlar (Brandau, 2015: 241).

Uzay teknolojisi ve türevlerinin bir meta haline gelmesiyle birlikte uzay uygulamaları günlük yaşamın sıradan parçaları haline gelmiştir. Uydu telekomünikasyonu, uydu navigasyonu, uydu meteorolojisi ve uzaktan algılama sistemleri, ülkelerin altyapılarının kritik unsurlarından olmuştur. Hatta çoğu insan bu uzay sistemlerine dayalı yapıların aniden kullanılamayacak hale gelmesi durumunda küresel ekonominin ve gündelik yaşamın ne denli ciddi sorunlarla karşı karşıya kalacağına muhtemelen farkında bile değildir (Koudelka, 2011: 46). Bilhassa uydu teknolojilerinin verimli şekilde kullanılabilir hale gelmesiyle uydu endüstrisi gelişmeye başlamıştır. Uyduların üretiminde ve işletilmesinde devletler ya da çok uluslu şirketler arasındaki ortak iş birlikleri, birbirine bağlı olarak farklı seviyelerde bulunabilmektedir. Bu nedenle hükümetlerarası işbirliği, kamu otoritesi ile özel teşebbüsün bağlantısı ve hem ulusal hem de uluslararası sanayi konsorsiyumu oluşumları gelişmiştir (Fawcett, 1973: 364). Ayrıca uydu tabanlı uzaya ilişkin teknolojilerin havacılık ve savunma sahalarında da yeni uygulama alanları açabilecek yetkinlikte oluşuna yer verildiği görülmüştür (Yılmaz ve Evci, 2015: 100). Bu ikincil veriden öte, uzay çalışmalarının hava tahminlerinden gıda sorununa, iletişimin yaygınlaştırılmasından istihbarata dek farklı alanlarda doğrudan kullanılabilir olduğu da bilinmektedir. Tüm bunlar da askerî gücün pekiştirilmesi veya gücün ediniminde kullanılması için birer seçenektir.

Gilpin'in (2016: 477) merkantilist politikalara ilişkin tespitine göre 18. yüzyılda devletler ihracat fazlasıyla askerî harcamalarına kaynak ararken, takip eden yüzyılda sanayileşmelerini hızlandırmaya ağırlık vermiş ve sonraki yüzyılda da rekabet edebilme uğraşları farklı politikalarla sürmüştür. Devletler arası rekabete konu olan yeni sahalardan biri ise dış uzaydır. Tıpkı bazı kilit endüstriler için özel politikaların oluşturulması ve azami hassasiyetin gösterilmesi ne kadar rasyonel ve değerliyse, 21. yüzyılın küresel ilişkilerindeki dengelerin yeniden oluşturulmasında da tartışmasız olarak en belirleyici sahaların başında gelen dış uzayın "stratejik endüstri alanı" olarak kabul edilmesi ve buna göre politikaların oluşturulması elzem görülmektedir. Çünkü bu stratejik endüstrilerdeki gelişmeler, diğer endüstri türleri üzerinde de yukarı ve aşağı yönlü etkileri beraberinde getirmektedir. Örneğin yarıiletken endüstrisindeki gelişmeler olmasaydı, günümüzdeki bilgisayar endüstrisinin – yazılım ve donanım– varlığından söz etmek mümkün olmayabilirdi. Stratejik endüstri sahasının bir diğer boyutunu da ulusal düzeyde ekonomik güce sağlanan müspet katkılar oluşturmaktadır. Böylelikle sadece diğer endüstri sahalarında rekabetin gelişmesine katkı sağlamakla kalınmaz, aynı zamanda ülkelerin dünya ekonomisindeki pozisyonlarını geliştirebilme fırsatları da sağlanmış olur. Japonların çelik ve otomobil endüstrilerini stratejik alanlar olarak tespit ederek yapmış oldukları atılımlar ve gelişmeler neticesinde dünya ekonomisinde bu alanlardaki söz sahibi olma başarıları dikkate değer başka bir veri olarak sunulabilir (Reynolds ve Merges, 1988: 9-10). Verilen örneklerden anlaşılacağı üzere, stratejik alanlarda yaşanan endüstriyel gelişmeler, ulusal ve uluslararası boyutlarda ve geniş kapsamlı etkiler doğurmaktadır. Devletler açısından bu durum, temel olarak güvenlik endişesi üzerinden yorumlanmakta ve bunun üzerine politika hamlelerini doğurmaktadır. Güvenliği sağlamanın ve caydırıcılığı yaratabilmenin en isabetli yolu ise ortaya çıkan gelişmelerle paralel olarak askerî gücün geliştirilmesinde görülmektedir. Bu bağlamda dış uzay sahasına yönelik ortaya çıkan teknolojik gelişmelerin "barışçıl amaç" söylemleri ise, uluslararası ilişkiler aktörleri tarafından savaş, çatışma, silahsızlanma ve ordunun gündemden uzak durması için kullanılmakla birlikte, dış uzayın kullanımına yönelik hemen hemen her söylemin ya da kullanımın potansiyel bir askerî ve/veya çatışma uygulamasını yarattığı ve askerî uzmanlık alanlarının barışçıl araştırma ve faaliyetlerden kapsamlı faydalar sağlayarak kendini geliştirdiği gerçeğini de ironik olarak gözler önüne sermektedir (Orr, 1998: 54).

3.3. Askerî Uzmanlık Alanı Olarak Uzay

Dış uzayda askerî bir varlık olarak kalabilmenin ne sonuç doğuracağı bilinemez. Buna karşın, askerî gücün caydırıcı ve ikna edici bir araç olduğu kabul edildiğinde, uluslararası ilişkilerin yönlendirilmesi ya da şekillendirilmesinde kendisine pay edinmesi olasıdır. Klasik süvarilerin yerini alan tankların savaş alanlarındaki başarıları gözetildiğinde, uzay politikaları

ve gelişen teknolojiyle dış uzaydan kontrol edilen ya da orada mevzilenen araçların, savaş uçaklarının ya da kıtalararası füzelerin yerini alabilme olasılığı askerî güvenlik kavramı içinde göz ardı edilmemesi gereken bir durum olarak belirmiştir. Nükleer silah kullanımına ilişkin olarak, bu silahlara sahip olan devletlerin caydırıcılığa sahip olduğu ve böylelikle krizlerin birer savaşa dönüşmesini önlemede katkılarının olduğu belirtilmiştir (Kaya, 2017: 53). Diğer yandan savunmacı realistlerin belirttiği gibi, aşırı silahlanmanın yeni risk ve tehditlere neden olabileceği, yeni düşmanlar yaratabileceği de unutulmamalıdır.

Uzaya yönelik askerî güç kullanımına ilişkin çeşitli varsayımlar günümüzden daha öncesine uzanmaktadır. Örneğin Woetzel 1963'te (:196) yayınlanan çalışmasında uzay silahları sistemlerinin Dünya'da konuşlu olup Dünya'daki hedefleri vurabilecek silahlar, Dünya'da konuşlu olup uzaydaki hedefleri vurabilecek silahlar, uzayda konuşlu olup Dünya'daki hedefleri vurabilecek silahlar, uzayda konuşlu olup uzaydaki hedefleri vurabilecek silahlar ve bu seçeneklerden en az ikisinin birleşimi olan silahlar şeklinde sınıflandırmıştır. Soğuk Savaş'ın bu döneminde uzay politikalarına ilişkin askerî güç ve güvenlik ile işbirliğine ilişkin farklı çalışmalar da yapılmıştır. Stillson, dış uzayın egemen devletler ve Doğu ile Batı'nın bir rekabet alanı olacağı tezini 1959'da (:70) yayımlanan çalışmasında belirtmiş, dış uzaya ilişkin askerî politikaları ileriki yıllara işaret ederek bilimsel ve teknolojik gelişmelere bağlamıştır. Bu noktada Çin Halk Cumhuriyeti'nin 2011 ile 2015 arası uzay bilimine ayırdığı bütçenin –on yıl önce sıfırken– 700 milyon ABD Doları'na yakın bir yer tutması değerli bir ayrıntı olarak görülmüştür (Goswami, 2018: 77).

Çin Halk Cumhuriyeti'nin 2007'de Dünya'nın yörüngesinden 861 km uzaklıkta bulunan kendi eski hava gözlem uydusunu vurması, benzer bir testi Rusya Federasyonu'nun da yapmış olması dış uzayda askerî bir tehdidin oluşabileceği yönünde somut örnekler olarak sunulmuştur (Bachman, 2018). Bu doğrultuda, ABD Başkanı Donald J. Trump'ın tekrar Ay'a ve er ya da geç Merih'e (Mars) insan gönderileceğini söyleyip hava gücüyle eşit ama ayrı bir uzay gücü oluşturulması gerektiğini belirtmesi (BBC News, 2018b) klasik ve yapısal realizm açısından makul görünmektedir. Trump tarafından dış uzaya ilişkin söylenen vaat gözetildiğinde dış uzayın güvenlikleştirme kuramına uygun bir şekilde güvenlik konusu haline getirildiği düşünülebilir. Güvenikleştirme kuramının işaret ettiği güvenlikleştirme aktörleri devletler değil; siyasi elitler, hükümetler, bürokratlar, lobiler, baskı gruplarıdır (Alagöz, 2016: 240). Bu noktada, yakın tarihli demeç ve vaatler ışığında dış uzayı güvenlikleştirme konusu yapan aktör de bir siyasi elit olmuştur. Öte yandan dış uzaya ilişkin bir askerî güç oluşturma fikri ABD açısından Soğuk Savaş'a dek uzanmaktadır ve de 2015'te Rusya Federasyonu zaten böyle bir askerî kol oluşturmuş ve Çin Halk Cumhuriyeti ise buna dönük bir uzay programını başlatmıştır (Bachman, 2018).

Ayrıca Khan (2006: 83) tarafından değinilmiş olan, uzayın 1990'lı yıllardan günümüze dek savaşlarda dolaylı da olsa kullanılmaya başlanmış olması önemlidir. Uydular aracılığıyla edinilen bilgiler ve görüntüler ışığında yapılan hava, kara ve deniz saldırıları tüm egemen devletlerin kullanımında olan veya kullanabileceği bir olanaktır. Ancak bu olanak diğer taraftan devletlerin askerî açıdan uydulara olan bağlılıklarının sürekli artmasına neden olarak sivil perspektiften dış uzay, ulusal ve uluslararası güvenlik sorunsalının daha da karmaşık hal almasına vesile olabilmektedir. Örneğin Uzay Çağı'nın başladığı yıllarda uydu sistemlerinin uygun navigasyon aracı olma özelliği fark edilmiş ve süper güçler tarafından bu tür sistemlerin performansı sürekli olarak geliştirilmiştir. Yüksek hassasiyet, küresel kapsama alanı ve özellikle askerî açıdan iyi güvenlik ve kontrollü erişim, navigasyon sistemlerinden beklenen temel sistem gereksinimleri olmuştur. Bu bağlamda ABD donanması tarafından geliştirilen *TRANSIT* isimli navigasyon sistemi, 1964 yılında faaliyete geçmiş ve 4000'den fazla askerî alıcı sistemi ile 30.000'den fazla ticari sistemi kapsamı içerisine almıştır. 1987 yılından itibaren ise *NAVSTAR Global Positioning System* –genel olarak *GPS* şeklinde kullanılan– isimli yeni bir sistem geliştirilerek 18 uydu konfigürasyonu üzerinden yüksek oranda doğruluk sağlayan üç boyutlu konum, hız ve zaman bilgisi elde edilir olmuştur. Aynı dönemde SSCB'nin de *GPS* benzeri navigasyon sistemleri geliştirmesiyle süper güçler arasındaki komuta, kontrol ve haberleşme üçlüsündeki gelişmelere yönelik sürekli askerî arayışların,

büyük ölçüde uydu sistemlerine endekslenmesine neden olmuştur (Din, 1983: 222). Askerî açıdan uydu sistemleri entegrasyonuna bu derece bağlılığın artması neticesinde süper güçler arasında bu sefer de operasyonel uydu karşıtı silahların (*anti-satellite weapons, ASAT*) geliştirilmesine yönelik çabalar artmıştır. “Katil Uydular” (*Killer Satellites*) olarak da bilinen bu silahların temel işlevi, düşman olarak kabul edilen devletlerin hem iletişimini hem de keşif uydularını yok etmek şeklinde tanımlanmıştır (Menon ve Stover, 1987: 131). Devletlerce uydu karşıtı silahlara yönelik ilginin giderek artması, uzayın silahlandırılması ve olası savaş durumlarında Dünya’nın önlemez boyutlarda felaketlerle karşı karşıya kalabileceği senaryolarını doğurmuştur. Böylesi kötü durumların yaşanmaması adına etkili ve karşılıklı güven atmosferi içerisinde silah kontrol önlemlerinin güvenilir yöntemlere dayanması gerekliliği belirgin olmuştur. Bilhassa uydu karşıtı silahların alçak Dünya yörüngesinde konuşlandırılması üzerindeki kontroller ya da yasaklar gibi çeşitli önlemlerin yerinde inceleme yapılmaksızın doğrulanabilmesi neredeyse imkânsız durumlardır. Söz konusu doğrulama işleminin de doğrudan teknolojik gelişmelere bağlı olması, bu tür gelişmelerin sürekli gözden geçirilmesini mecbur kılmaktadır (Gorove, Finch, Sanders, Small ve Vogt, 1982: 285). BM ve diğer uluslararası forumlarda, özellikle başat güçlerin uzaydaki askerî faaliyetleri eleştirilerek, “uzayın silahlandırılması” ve bu bağlamda “uluslararası hukuk ihlalleri” söylemleri giderek artmıştır. Nihayetinde 1982 yılındaki BM Genel Kurulu 17. Oturumunda “Uzayda Silahlanma Yarışının Önlenmesi ve Uydu Karşıtı Sistemlerin Yasaklanması” (*Prevention of an Arms Race in Outer Space and Prohibition of Anti-Satellite Systems*) kararı yayımlanmıştır (UN Resolutions and Decisions, 1982: 78). Uzay silahlarının geliştirilmesinde ekonomik boyutun yanı sıra politik ve diplomatik maliyetler de göz önünde bulundurulduğunda, başat güçlerin bu karar kapsamındaki kurallara ne derece uydukları tartışmalı olsa da görünürde kabul edilmiş olması bile insanlık açısından önemli bir başarı olarak yorumlanabilir (U.S. Congress, Office of Technology Assessment, 1985: 95).

4. SONUÇ YERİNE

Uzay, devletler arasındaki rekabetin yeni sahalarından birisidir. 1900’lü yılların ortasına dek geçen süreçte haklı bir şekilde yerini koruyan okyanusların yerini alabileceği, yapılagelmiş çalışmalar sayesinde ortaya konulmuştur. Dış uzaydan, askerî anlamda dolaylı da olsa yıllardır yararlanılmıştır. Diğer yandan, doğrudan yararlanılabilmesi de olası görülmektedir. 20. yüzyılın ortaları itibarıyla başlayan Uzay Çağı ve uluslararası ilişkiler aktörleri arasındaki uzay yarışı, uzayın varlığının insanlık açısından müspetleşmesini sağlamıştır. Uzaya çıkabilme başarısını gösteren insanlık, uzayın sonsuzluğu ve sınırsızlığı karşısında birtakım bilimsel sorulara cevaplar bulmakla birlikte, çok daha fazla sayıda ve cevabı henüz belirsiz olan soruları da beraberinde türetmiştir. Uluslararası ilişkiler nezdinde ise cevabı belirsiz soruların artışı, aktörler açısından güvenlik endişesi sorunsalını ön plana çıkarmıştır. Uluslararası ilişkilerin oyun sahası olan Dünya, bilim ve teknolojiye yükselen ivmeyle birlikte uzay sahasına taşmıştır. Uzay sahası ise yine gösterilen gelişmeler ışığında siber uzay ve dış uzay olmak üzere küresel ilişkileri daha eklektik ve karmaşık hale getirmiştir. Klasik güç anlayışının özünü oluşturan askerî yetenek, kendini güncelleyerek teknolojik devinime paralel olarak modernize etmiştir. Devletlerin güçleri arasındaki denge noktasını bilim ve teknoloji çalışmaları almıştır.

Uzay sahasının stratejik değeri dikkate alındığında ise hem özel sektör hem de devlet yaklaşımı bağlamında yatırımlar artarak endüstriyel boyutlara ulaşmıştır. Dünya’nın alçak uzay yörüngesine yerleştirilen yapay uydular sayesinde küresel ekonomik, sosyal ve politik ilişkiler gerçek zamanlı olarak hızlanmış ve her türlü veri, çeşitli formlar aracılığıyla çekilebilir hale gelmiştir. Bu durum, bilgi ve iletişim güvenliğinin en az ulusal sınır güvenliği kadar değerli olduğu gerçeğini gözler önüne sermiştir. İzlenilebilirlik ve istihbarat verilerinin korunabilmesi adına teknolojik araştırma ve geliştirme çalışmalarının önemi net olarak anlaşılmıştır. Bilgi ve iletişim güvenliğinin sağlanabilmesi adına özellikle başat güçlerin önderliğinde gerçekleştirilen uydu karşıtı silahlar geliştirilmesi ve bunların uydu yörüngelerine konuşlandırılması hareketleri, uluslararası kamuoyunda eleştirel anlamda

karşılık bulmuştur. Devletler arasındaki çıkar münasebetleri ve buna bağlı oluşan çatışma ya da savaş hallerinin uzay boyutuna taşınması olasılığı, insanlık açısından ciddi risklerin oluşmasına neden olmuştur. Barışçıl amaç söylemleriyle oluşturulan uluslararası organizasyonlar ve işbirlikleri, devletlerin uzay teknolojileri alanında karşılıklı bağımlılığını artırarak çatışma veya savaş olasılıklarını minimize etmeyi hedeflemektedir. Fakat bilim ve teknolojinin ilerleyici gücü, 21. yüzyıl itibariyle olağanüstü noktalara ulaşmış ve yaratılan karşılıklı bağımlılıklar, oluşturulan teknolojik küresel entegre sistemler içerisinde kolaylıkla kırılabilir hale gelmiştir. Dünya yörüngesine veya uzayın derinliklerine gönderilen herhangi bir aracın, devletler açısından uluslararası ilişkiler boyutunda risk faktörü oluşturup oluşturmadığı kanısına varabilmek oldukça müphemdir. Söz konusu belirsizlik hali, devletlerin bir taraftan kendi içlerinde bu yeni rekabet sahasına yaklaşımını askerî boyuta indirgeyerek yenilik arayışlarını diğer aktörler üzerinde caydırıcı etki yaratabilecek uzay silahlarının geliştirilmesi noktasına taşımaktadır. Diğer taraftan ise ülkeler arasındaki iletişimin derinleşerek, pozitif çabaların önemli ölçüde artması ve uluslararası işbirliği anlaşmalarının başarıyla müzakere edilebilmesi için yeni kanalların geliştirilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla uzay, uluslararası hukukun uluslararası güvenlik hususunda belirleyiciliğinin artması ve aktörler arası etkileşimin güçlenebilmesi açısından benzersiz bir saha niteliğinde olup, ikili ve çok uluslu uzay çalışmalarının artmasıyla küresel barışın güçlenmesini sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Alagöz, B. (2016). 2003 Irak Savaşı Sonrası Basra Körfezi'nde Etkili Bir Unsur Olarak Güvenlikleştirme Siyaseti, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 5:2, ss. 233-272.

Arman, M. N. ve Şerbetçi, D. (2012). Postkolonyal Feminist Teoride Milliyetçilik, Militarizm ve Savaş Karşıtlığı, *DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14:3, ss. 65-83.

Ateş, D. (2014). *Uluslararası Politika: Dünyayı Anlamak ve Anlatmak*, Dora, Bursa.

Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1:1, Bahar, ss. 33-60.

Aydın, M. ve Ereker, F. (2014). Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 11:43, Güz, ss. 127-156.

Bachman, J. Why Trump Wants a Space Force for the Final Frontier, Bloomberg, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-08-06/what-s-a-space-force-and-can-trump-really-start-one-quicktake> 06.08.2018.

Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5:18, Yaz, ss. 69-85.

Baysal, B. ve Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11:22, Ekim, ss. 61-95.

BBC News, Four Reasons India is Going Big on Space, <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-40175268> 06.06.2018.

BBC News, Trump Space Force: US to Set up Sixth Military Branch, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-44527672> 18.06.2018.

Bıçakçı, S. (2014). NATO'nun Gelişen Tehdit Algısı: 21. Yüzyılda Siber Güvenlik, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10:40, Kış, ss. 101-130.

Bloomfield, L. P. (1965). Outer Space and International Cooperation, *International Organization, The United Nations: Accomplishments and Prospects*, 19:3, Yaz, ss. 603-621.

Bozdağlıoğlu, Y. ve Özen, Ç. (2004). Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1:4, Kış, ss. 59-79.

Brandau, D. (2015). Demarcations in the Void: Early Satellites and the Making of Outer Space, *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, 40:1, 151, Special Issue: Law and Conventions from a Historical Perspective, ss. 239-264.

Buzan, B. (1983). *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf Books, Sussex.

Buzan, B., Wæver, O. ve Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Londra.

Buzan, B. (2008). Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5:18, Yaz, ss. 107-123.

Carr, E. H. (1941). *The Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, Macmillan And Co., Limited, Londra.

Çelik, Ş. ve Öncü, E. (2018). Bütçe Açığının Savunma Harcamaları Üzerine Etkisinin İncelenmesi, *Gazi Üniversitesi SBE Dergisi*, 5:14, ss. 469-477.

Christol, C.Q. (1964). What's Going on in Outer Space: A Developing New Field of Law, *American Bar Association Journal*, 50:6, Haziran, ss. 527-532.

Dalby, S. (2008). Güvenlik ve Çevre Bağlantılarına Yeniden Bakmak, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5:18, Yaz, ss. 179-195.

Danziger, N. J. (2005). *Understanding the Political World: A Comparative Introduction to Political Science*, Pearson Education, 7. Baskı.

Deniz, T. (2014). Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti'nin Stratejik Hamleleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13:50, Yaz, ss. 188-212.

Dennerley, J. A. (2016). Emerging Space Nations and The Development of International Regulatory Regimes, *Space Policy*, Elsevier, 35, Şubat, ss. 27-32.

Din, A. M. (1983). Stopping the Arms Race in Outer Space, *Journal of Peace Research*, 20:3, Eylül, ss. 221-225.

Doğan, F. ve Özlük, D. (2016). Feminist Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası İlişkiler Eleştirisi: Cinsiyet, Devlet ve Güvenlik, *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16:32, Ekim, ss. 53-70.

Dunne, T. (2001). Liberalism, *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, Der: John Baylis & Steve Smith, 2. Basım, Oxford University Press, New York, ss. 162-181.

Enloe, C. (2014). *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics*, University of California Press, 2. Basım, California.

Erdem, T. (2018). Uluslararası İlişkilerde Yeni Perspektif: Astropolitige Giriş, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20:1, Haziran, ss. 431-446.

Ermağan, İ. ve Karcı, A. (2017). Neorealizm ve Neoliberalizm Kuramlarının Güvenlik Yaklaşımları ve Arap Devrimlerinde Suriye Politikaları, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları ve Sorunlarına Temel Yaklaşımlar*, Der: Sibel Turan – Nergiz Ö. Köroğlu, Transnational Press, Londra, ss. 133-156.

Fawcett, J. E. S. (1973). New Perspectives, *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), 49:3, Temmuz, ss. 358-370.

Finch, E. R. ve Moore, A. L. (1976). Ecospace: The Economics of Outer Space and the Future, *American Bar Association Journal*, 62, Mart, ss. 332-338.

Gilpin, R. (2016). *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası*, Kripto, Ankara, 4. Baskı.

Gorove, S., Finch, E. R., Sanders, B., Small, D. & Vogt, D. A. (1982). Arms Control in Outer Space, *Proceedings of the Annual Meeting* (American Society of International Law), 76, 22-24 Nisan, ss. 284-297.

Goswami, N. (2018). China in Space: Ambitions and Possible Conflict, *Strategic Studies Quarterly*, 12:1, ss. 74-97.

Jordaan, E. (2003) The Concept of a Middle Power in International Relations: Distinguishing between Emerging and Traditional Middle Powers, *Politikon: South African Journal of Political Studies*, 30:1, ss. 165-181.

Kaya, E. H. (2017). Neorealist Kuram Çerçevesinde Uluslararası Nükleer Güvenlik, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları ve Sorunlarına Temel Yaklaşımlar*, Der: Sibel Turan – Nergiz Ö. Köroğlu, Transnational Press, Londra, ss. 37-56.

Khan, S. (2006). Space Law for Peace: A Critical Review, *Pakistan Horizon*, 59:2, Nisan, ss. 83-106.

Koudelka, O. (2011). The Technical Dimension of Space, *Outer Space in Society, Politics and Law*, Der: Christian Brünner – Alexander Soucek, Springer-Verlag/Wien, Almanya, ss. 46-55.

Kurt, S. (2017). Dağlık Karabağ Sorunu'nun Güvenikleştirme Teorisi Çerçevesinde Analizi, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 6:2, Kasım, ss. 1-22.

Mearsheimer, J. J. (2006). Structural Realism, *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Der: Tim Dunne - Milja Kurki - Steve Smith, Oxford University Press, Oxford ss. 71-88.

Menon, P. K. ve Stover, W. J. (1987). Demilitarization of Outer Space, *International Journal on World Peace*, 4:2, Nisan-Haziran, ss. 127-150.

Mesjasz, C. (2008). Ekonomik Güvenlik, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5:18, Yaz, ss. 125-150.

Morgenthau, H. J. (1993). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, McGraw-Hill, Inc., New York.

Nolte, D. (2010). How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics, *Review of International Studies*, 36:4, Ekim, ss. 881-901.

Nye, S. J. ve Welch, D. A. (2010). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak: Kurama ve Tarihe Giriş*, Çeviren: Renan Akman, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Orr, S. (1998). Peace and Conflict in Outer Space, *Peace Research*, 30:1, Şubat, ss. 52-63.

Öztürk, Z. A. (2014). Uluslararası İlişkilerde Güvenliği Yeniden Düşünmek: Geleneksel ve Alternatif Yaklaşımlar, *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar*, Der: Tayyar Arı, Dora, Bursa, ss.149-178

Pınar, L. (2014). Gerçekçiliğin Çıkar ve Güvenlik Olgularına Yönelik Varsayımları Çerçevesinde 1 Mart Tezkeresi, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 5:2, Haziran, ss. 45-58.

Pınar, L. (2017). Amerika Birleşik Devletleri'nin Yumuşak Gücü ve Hollywood, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6:1, ss. 253-274.

Reinstein, E. J. (1999). Owning Outer Space, *Northwestern Journal of International Law & Business*, 20:1, Güz, ss. 56-98.

Reynolds, G. H. ve Merges, R. P. (1988). Toward An Industrial Policy for Outer Space: Problems and Prospects of the Commercial Launch Industry, *Jurimetrics*, 29:1, Güz, ss. 7-42.

Sander, O. (2016). *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, 30. Baskı, İmge, Ankara.

Schauer, W.H. (1977). Outer Space: The Boundless Commons?, *Journal of International Affairs*, 31:1, ss. 67-80.

Stillson, C. A. (1959). The Military Control of Outer Space, *Journal of International Affairs*, 13:1, ss. 70-77.

Tickner, J. A. (2001). *Gendering World Politics: Issues and Approaches in the Post-Cold War Era*, Columbia University Press, New York.

The Asia-Pacific Space Cooperation Organization, History of APSCO, http://www.apsco.int/AboutApscosS.asp?LinkNameW1=History_of_APSCO&LinkNameW2=Signin_g_of_APSCO_Convention&LinkCodeN3=11172&LinkCodeN=17, 26.01.2019.

The European Space Agency, What is ESA?, https://www.esa.int/About_Us/Welcome_to_ESA/What_is_ESA, 26.01.2019.

Turan, S. (2015). Neorealist Kuram Bağlamında Ukrayna Krizi'nin Değerlendirilmesi, *Uluslararası İlişkilerde Teoriden Pratiğe Güncel Yaklaşımlar*, Der: Sibel Turan & Nergiz Özkural Köroğlu, Dora, Bursa, ss. 17-44.

Tür, Ö. ve Aydın Koyuncu, Ç. (2010) Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7:26, Yaz, ss. 3-24.

Uğrasız, B. (2002). Çin'in Hazar ve Orta Asya Bölgesine Yönelik Politikası, *DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4:3, ss. 227-236.

UN Resolutions and Decisions: Volume I. (1958). Question of the Peaceful Use of Outer Space, *A/RES/1348(XIII)*, C.1, 60, A/PV.792, A/4009, 13 Aralık, ss. 5-6.

UN Resolutions and Decisions (1959). International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space, *A/RES/1472(XIV)*, C.1, 25, A/PV.856, A/4351, 12 Aralık, ss. 5-6.

UN Resolutions and Decisions (1961). International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space, *A/RES/1721(XVI)*, C.1, 21, A/5026, A/4351, 12 Aralık, ss. 6-7.

UN Resolutions and Decisions (1963). Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Uses of Outer Space, *A/RES/1962(XVIII)*, C.1, 28, A/PV.1280, A/5656, 13 Aralık, ss. 15-16.

UN Resolutions and Decisions (1966). Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, *A/RES/2222(XXI)*, C.1, 30,89,91, A/PV.1499, A/6621, 19 Aralık, ss. 13-15.

UN Resolutions and Decisions (1982). Prevention of an Arms Race in Outer Space and Prohibition of Anti-Satellite Systems, *A/RES/37/99D*, C.1, 55b, A/37/PV.101, A/37/667, 13 Aralık, ss. 76-82.

U.S. Congress, Office of Technology Assessment (1985). Anti-Satellite Weapons, Countermeasures, and Arms Control, OTA, U.S. Government Printing Office, Washington, Eylül.

Venet, C. (2011). The Political Dimension, *Outer Space in Society, Politics and Law*, Der: Christian Brünner – Alexander Soucek, Springer-Verlag/Wien, Almanya, ss. 73-92.

Viotti, R. P. ve Kauppi, V. M. (2014). *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, Nobel, Ankara.

Yılmaz, U. ve Evcı, C. (2015). Havacılık ve Savunma Sektöründe Kompozit Malzemelerin Geleceği, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 14:2, Kasım, ss. 77-109.

Yüksel Çendek, S. (2017). Avrupa'da İslam'ın Güvenlikleştirilmesi, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları ve Sorunlarına Temel Yaklaşımlar*, Der: Sibel Turan – Nergiz Ö. Köroğlu, Transnational Press, Londra, ss. 254-269.

Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*, McGraw-Hill, Inc., New York.

Waltz, K. N. (1986). Anarchic Orders and Balances of Power, *Neorealism and Its Critics*, Der: Robert O. Keohane, Columbia University Press, New York.

Waltz, K. N. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*, Phoenix, Ankara.

Weeks, E. E. (2012). *Outer Space Development, International Relations and Space Law: A Method for Elucidating Seeds*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle, Birleşik Krallık.

White, L. I. (1969). A New Political Frontier: An Analysis of Legal and Political Problems in Outer Space, *The Western Political Quarterly*, 22:1, Mart, ss. 163-178.

Woetzel, K. R. (1963). Comments on U. S. and Soviet Viewpoints Regarding the Legal Aspects of Military Uses of Space, *Proceedings of the American Society of International Law at Its Annual Meeting*, 5:25-27, ss. 195-207.